

ПРОФЕСИОНАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИ И ИНТЕЛЕКТУАЛНО-НРАВСТВЕНИ КАЧЕСТВА НА УЧИТЕЛЯ ПО МУЗИКА

Нина Начева

Подчинени на общите педагогически закономерности и изисквания, уроците по музика носят свой специфичен дух и атмосфера, отличаваща ги от другите дисциплини в общообразователното училище. Съдържанието на учебната работа по музика предполага активно общуване с музикално-художествени образци, в резултат на което те се превръщат в уроци по музикално изкуство. В тях съществува пряка връзка с двете форми на обществено съзнание – науката и изкуството. Това оказва влияние и определя сложността на функцията, която изпълнява учителят по музика.

Съвременните изисквания за реализиране на личността в полето на педагогическата дейност са безспорно комплицирани и сложни. За ефективното провеждане на учебно-възпитателната работа решаваща е ролята на педагога. Ето защо е необходимо да се отговори на въпросите: какво се изисква от съвременния учител по музика; каква трябва да бъде неговата квалификация и подготовка; какви качества трябва да притежава той.

Спецификата на учебната дисциплина “Музика”, както и теоретико-практическият характер на педагогическата дейност определят сложния комплекс от изисквания към преподавателите. Те са:

- професионализъм в областта на музикалното изкуство;
- общопедагогическа подготовка;
- личностни качества – интелектуално-нравствени.

Проблемите на естетическото възпитание са свързани най-тесно с професионалната подготовка на педагога. Тя е решаващо условие за упражняване на учителската професия. От гледна точка на методиката, дейността на учителя по музика е разнообразна и многопосочна: вокално-изпълнителска, свирене на музикален инструмент, дирижиране, контрол върху собствено и чуждо изпълнение. Изхождайки от тази многостранна дейност, отговорната работа в областта на естетическото възпитание зависи от няколко фактора:

- теоретична подготовка,
- професионално-практически умения.

За да може човек да учи другите, трябва да е получил и придобил достатъчно знания и информация по предмета, който ще преподава. Необходимо е педагогът преди всичко да има безупречна теоретична подготовка в областта на елементарната теория, музикални форми, хармония, инструментознание, история на музиката, народна музика, хорознание, дирижиране, методика на музикалното възпитание. Комплексното проявление на тези знания създава реални възможности те да бъдат приложени и адаптирани към съответното възрастово равнище в ситуацията, които възникват в учебно-възпитателния процес. Теоретичната подготовка е научна база, основа върху която се гради педагогическата дейност.

За доказателство ще проследим ролята на знанията при провеждане на урока по музика. Планирането, структурирането, организацията на музикалното възпитание се основава на теоретико-методическа подготовка за съдържанието, структурата, технологическия механизъм, методите и методическите похвати в учебния процес. Те са предмет на методиката на музикалното възпитание, която учи педагога как на практика целенасочено да решава проблемите на естетическото възпитание.

Провеждането на всички музикални дейности в урока е свързано с теоретична подготовка. Без значение дали изпълнението на музика в час е

вокално, инструментално или под формата на игра, неговото реализиране се базира на познания в областта на елементарната теория, музикални форми, хорознание, народна музика, хармония. Като една от активните форми на изпълнителската дейност дава представи за музиката – с всички нейни компоненти и характерни особености, свързана е с интерпретация на най-достъпния и демократичен жанр – песента. Точното прецизно интонационно и метроритмично изучаване и усвояване на песенния репертоар се основава на солидна музикално-теоретична подготовка. Правилният подход и начин на изучаване се определя от особеностите на музикалната форма, а художественото изпълнение – от правилното тълкуване на художествения образ, от вокално-певческата подготовка и не на последно място от инструменталния съпровод.

За пълноценно възприемане на музика в час се провежда идейно-структурен анализ на творби от различни жанрове и стилове. Това изисква преподавателят да има познания в областта на история на музиката, музикални форми, музикален анализ, народна музика, инструментознание. Съдържанието на предлаганата информация съдейства за по-дълбоко вникване в същността на музикалното изкуство, за по-пълноценно преживяване и осмисляне на художествените образи.

При осъществяване на творческа дейност се опираме на натрупаните представи за закономерностите в музикално-изразните средства, идващи от елементарната теория и музикални форми. За практическото им приложение от значение е да се осмисли и тяхното изразно значение. Творческата дейност е немислима без познавателните процеси.

Специалната подготовка е освен теоретична и практическа. Тя включва професионално-практически умения и навици. В ежедневно педагогическа дейност по музикално възпитание преобладават ситуации, изискващи автоматизирани дейности. Педагогът пее, свири, дирижира. Често се налага и комбинация от тях. Придобиването на едно сравнително добро равнище на тези умения се постига в резултат на продължителен период на усъвършенстване. Вокалната школовка и инструменталните качества се формират в процес на обучение. Те трябва да се превърнат в трайни навици и умения. На практика емоционалното въздействие на живото изпълнение е по-силно в сравнение с въздействието на музика от механичен запис. То е за предпочитане, с уговорката да е на достатъчно високо художествено ниво. Вокалното изпълнение присъства във всички уроци. До голяма степен качеството на детското изпълнение се влияе, то е подобие и подражание на изпълнението на педагога.

В ежедневно работата музикалният инструмент намира място като съпровождащо средство в изпълнителската дейност и като художествено средство – при слушането на музика. Той улеснява педагогическия труд на учителя. Грижата да бъде винаги в една добра форма изисква предварителна подготовка и системна работа, свързана с актуализиране и адаптация към новите художествени явления.

При организиране и осъществяване на изпълнителската дейност от значение е още едно професионално умение – диригентският жест. В уроците учителят не само изучава, поставя, интерпретира, но и ръководи изпълнението. Това той постига чрез жестовете на ръцете. Мануалната техника се явява продължение на вътрешно-мисловните процеси на музикалния педагог. Дирижирането създава възможност за артикулиране текста на песента, с което подпомага вокалното изпълнение. Друго предимство при използване на диригентска техника е възможността за ползване на синбег, чрез което се повишава емоционалното въздействие, а оттам и интереса на обучаваните.

Важен фактор за професионалната реализация на музикалния педагог е изграждането на навик за слухова наблюдателност. Музикално-слуховият контрол и самоконтрол са качества, които съпътстват неизменно изпълнителската дейност. Интонационната и метроритмичната точ-

ност, вокално-певческите навици, строя, ансамбъла – са задължително изискване при изпълнителската дейност. Те се постигат в резултат на активно слухово внимание, контрол и наблюдателност. Този професионален навик трябва да притежава всеки, занимаващ се с музика.

Изводът, до който се достига, е, че професионалните знания и умения изпълняват водеща роля. Те представляват теоретико-практически комплекс, без който не е възможно педагогическата дейност. На практика в началния курс учителите често нямат специална квалификация. Това оказва съответно негативно отражение върху музикалното развитие на обучаваните. От друга страна, без да се абсолютизира значението на професионалната подготовка дори и най-амбициозният начален учител трудно би откликнал на сложните и непрекъснати промени в областта на изкуството и образованието.

Колкото и да е специфично, музикалното възпитание е подчинено и на общопедагогически и психологически закономерности. То е двустранен процес на взаимодействие между обучавачи и обучавани, в който обучаваните опознават музикалното изкуство. За да отговаря учителят напълно на званието си той трябва да притежава освен специална – и общопедагогическа подготовка. Функцията, която изпълнява, изисква да бъде не само специалист, но и педагог. Преподавателската дейност е

свързана с познаване на методите, принципите на обучение, психологическия механизъм на музикалното възпитание и възрастовите особености на обучаваните. Приложението на професионални знания в учебни ситуации е неизменно свързано с педагогическите принципи: проблемност, последователност, спираловидност, нагледност, индивидуален подход. Това са съвременни тенденции, които са общовалидни за всички учебни дисциплини. Изясняването на психологическия процес при обучението по музика поставя дейността на педагога на научна основа, посочва най-краткия път за осъществяване на музикалното развитие – от заложбите към развитие на музикалните способности. На базата на познанията по психология преподавателят е в състояние да определи своя подход и начин на действие. Без правилно приложение на дидактическите принципи – системност, достъпност, съзнателност, последователност педагогическата дейност е обречена на неуспех.

Всичко това потвърждава връзката между тясно професионалната и общопедагогическата подготовка. Двата фактора са решаващи за целенасочено и пълноценно ръководене на музикалния процес, в който чрез художествено възпитание се съдейства за цялостно формиране на личността. Комплексното приложение на специалните и общопедагогически знания гарантират адекватно ре-

шаване на образователните и възпитателните задачи, по които и да било учебен предмет.

Естествено възниква въпроса за подготовката на студентите, които се обучават за учители. Наред с усвояване минимума от знания, предвидени по учебен план, те трябва максимално да са насочени към бъдещата педагогическа практика. Проблемът за връзката между теорията и практиката е възлов момент. Свързващо звено са семинарните занятия, педагогическите наблюдения и учебната практика, чрез която се осъществява естествен и плавен преход.

На учителя е поверена функцията да обучава и възпитава бъдещото поколение. Силно влияние в случая оказва личността. Нейното възпитателно въздействие не може да бъде заменено с учебниците, нито с други социални фактори. Личностните качества на педагога ще обособим като:

- интелектуални;
- нравствени.

Интелектуалното ниво се определя от познавателните функции на индивида и приложението на познанията в нови ситуации. Отнесено към учителя по музика, то включва познания в областта на различните изкуства, естетиката, историята, общо-педагогическите дисциплини. Добрата музикална и обща култура е предпоставка за формиране на прогресивни възгледи и широта на миросгледа. Музиката винаги е съжителствала с

другите области на науката и изкуството. Това обуславя необходимост от осъществяване на интеграция особено с предметите от естетическия цикъл. Едностранчивостта и неосведомеността в областта на съвременните художествени явления са сериозна пречка във всяка педагогическа дейност.

Творческото отношение в цялостната дейност на учителя е съществено условие за пълноценно провеждане на всички дейности в урока. Спецификата на музикалното възпитание създава условия и възможности педагогът да разгръща творческата си инвенция според специалната и индивидуалната си подготовка. Урокът по музика има творчески характер. Преподавателят не трябва да робува на организационно-методически канони и щампи. Творческият подход прави структурата на урока по-гъвкава и привлекателна. Днес особено много е необходимо творческо отношение.

Към интелектуалните качества ще добавим и умение за литературно изразяване. Обработената жива реч и емоционалният говор играят важна роля при обучението. За музиката трябва да се говори красиво, поетично, емоционално, образно. Формата на общуване и поднасяне на знанията е от решаващо значение при тяхното усвояване и запаметяване. До голяма степен от това зависи активността, интереса и потребностите от общуване с музикалното из-

куство. Поднесена емоционално и интригуващо информацията понякога остава трайна, а песента или пиесата стават любими, незабравими.

За да бъде учителят такъв не само в училище, но и в живота, в обществото, е необходимо да притежава и нравствено-морални качества. Това са най-общите и засегнати от различни автори изисквания към педагога: отговорност, дисциплинираност, принципност, скромност, трудолюбие, воля, приветливост. Към тях отнасяме авторитета, личния пример и обществено-гражданската активност.

Гореизложените качества разкриват личността на съвременния учител по музика. Професионално-педагогическата характеристика и интелектуално-нравствените качества са взаимно свързани и се допълват при приспособяване към динамично изменящите се условия, към промяната и развитието в художествено-естетическата сфера. Пред днешния и утрешния учител се поставят все по-високи цели и изисквания.

Съобразно съвременните тенденции на музикалното възпитание ще направим следните препоръки:

1. Учителят по музика да има добра професионална квалификация.

2. Първостепенна грижа на музикалния педагог е да поддържа едно сравнително добро изпълнителско ниво, което се постига вследствие на системна целенасочена работа.

3. Професионалната подготовка и знанията за музиката и художествените явления, трябва да се актуализират и усъвършенстват. Постоянното развитие и изменение в духовно-естетическата сфера на обществото често става причина за относителна изостаналост в областта на музикалната култура. Адаптирането към новите художествени явления е необходимост за съвременния учител по музика.

Като имаме предвид, че училището е основно звено в многообразието от съвременни средства за осъществяване на музикално възпитание, то личността на учителя е с решаващо значение. Той трябва да бъде пригоден да осъществява възпитанието на бъдещото поколение, живеещо във време на най-динамични, коренни промени на обществото, поколение което ще посрещне XXI век.

ЛИТЕРАТУРА

1. Указания за учебно-възпитателната работа по музика в общо-образователното училище.
2. Учебни програми по музика на МНО.
3. Сп. "Училище" – 1993, рубриците: "Страница на учителя" и "Проблеми на учителската професия".

PROFESSIONAL, PEDAGOGI, INTELLECTUAL AND MORAL QUALITIES OF THE MUSIC TEACHER

NINA NACHEVA

Summary

The contemporary requirements for personal realization in the sphere of teaching are unquestionably complex.

The theoretical and practical character of the process of edication in music determines the difficulties concerning the role of the teacher. This brings forth the actuality and necessity of the problem in question. A crucial factor concerning the realization of the music teacher is the interrelation and synthesis between the closely professional and general training in teaching.